

Nr 39.

Ankom till riksdagens kansli den 15 maj 1945 kl. 2 em.

Utlåtande i anledning av väckt motion angående utredning om pensionsförmånerna för innehavare av arvodesbefattningar för pensionerad personal vid försvarsväsendet.

I en inom andra kammaren av herr *Sundström* i Skövde jämte tre av kammarens övriga ledamöter väckt motion, nr 293, som hänvisats till bankoutslottets förberedande handläggning, har hemställts, »att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning rörande pensionsförmånerna för innehavare av arvodesbefattningar för pensionerad personal vid försvaret».

Till stöd för det i *motionen* väckta yrkandet har anförts följande:

Sedan 1925 års försvarsordning genomfördes har gällt, att vissa i försvarsorganisationen erforderliga befattningar enligt därom fattade beslut uppehållits av från aktiv stat pensionsavgångna officerare och underofficerare. Denna ordning har tillkommit dels för att tillgodose ett kontinuerligt personalbehov i vissa särskilda befattningar, dels för att förbilliga försvarskostnaderna, dels ock för att förhjälpa ifrågavarande pensionärer, vilka i allmänhet ha en väsentligt lägre pensionsålder än statens befattningshavare i allmänhet, till fortsatt utkomst i statens tjänst. Olika intressen ha alltså på detta sätt kunnat tillgodose, och erfarenheterna av den införda ordningen hava också varit så goda, att antalet för pensionerad personal avsedda arvodesbefattningar väsentligt ökats i 1942 års försvarsordning.

I samband med inrättandet av arvodesbefattningarna bestämdes år 1925, att befattningshavarna i fråga skulle uppbära — förutom sin ålderspension — visst arvode, som i stort sett var så avvägt, att vederbörandes sammanlagda inkomster på medeldyrort kommo att uppgå till vad som motsvarade slutlönen för en beställningshavare i motsvarande ställning på aktiv stat. Genom 1942 års försvarsbeslut har en ändring vidtagits beträffande ersättningsarna åt dessa s. k. arvodister, i det att förmånerna numera utgå efter viss löneklass i militära löneplanerna, och bestämmes löneklassen med hänsyn till befattningshavarens arbetsuppgifter, och innehålles i stället den vederbörande befattningshavare tillkommande ålderspensionen, så länge han innehar arvodesbefattning. Det enligt viss löneklass utgående arvodesbeloppet skall emellertid minskas med de pensionsavdrag för tjänste- och familjepensionering, som aktiv beställningshavare i motsvarande lönegrad har att vidkännas, d. v. s. innehavarna av arvodesbefattningar få vidkännas pensionsavdrag, såsom om de för den aktiva personalen gällande pensionsreglementena vore för dem gällande, ehuru de formellt hava tillträtt ålderspension enligt reglemente, som var för vederbörande gällande vid tidpunkten för hans avgång från innehavd beställning på aktiv stat. I sak innebär

den gällande ordningen alltså, att arvodisterna — som bidragit till sin egen pensionering under tiden för innehavd anställning på aktiv stat och som till följd därav förvärvat rätt till ålderspension och även till familjepension enligt 1935 års eller äldre pensionsreglementen, men icke uppbära den intjänade ålderspensionen på grund av fortsatt anställning i försvarets tjänst — under sin fortsatta anställning alltså få vidkännas pensionsavdrag men likväl icke äga övergå till de pensionsreglementen, efter vilka pensionsavdragen ske, och som äro för de under dem hänfödda personalkategorierna så till vida fördelaktigare, som de medföra rätt till bättre pensionsförmåner än de äldre reglementena.

Den berörda personalen har funnit detta vara orättvist och har till stöd för sin uppfattning åberopat, att förhållandena uppenbarligen skulle ställa sig annorlunda, därest de efter avgången med ålderspension från sin militära beställning i stället tillträdde civil statlig anställning, med vilken vore förknäppt pensionsrätt. Det är i dylikt fall icke uteslutet, att de skulle komma att erhålla särskilda pensionsförmåner till följd av sin fortsatta anställning i statens tjänst.

Det synes oss, att berörda spörsmål bör bli föremål för närmare övervägande. De nuvarande arvodesbefattningarna inom försvaret äro utan tvivel nödvändiga, och det är också utan tvekan så, att befattningarna i fråga äro av den art, att de icke behöva uppehållas av beställningshavare på aktiv stat med den låga pensionsålder, som gäller för underofficerare och officerare i de lägre graderna och som befunnits nödvändig av krigsorganisatoriska skäl. De nuvarande arvodesbefattningarna, som nu uppehållas av pensionerad personal, skulle emellertid också kunna uppehållas av beställningshavare på aktiv stat, för vilka högre pensionsålder än den eljest gällande vore fastställd. Sålunda skulle kunna gälla, att för t. ex. befattning såsom expeditionunderofficer fastställdes en pensionsålder av 63 år, innebärande att fanjunkare på aktiv stat, som överfördes till denna befattning, finge sin pensionsålder höjd från 50 till 63 år i och med att han före uppnåendet av den för fanjunkare vanligen gällande pensionsåldern av 50 år överflyttades till expeditionunderofficersbefattning. Fråga är om icke en dylik ordning skulle bättre kunna tillgodose de militära behoven av rutinerad personal i de befattningar, som uppehållas av pensionärer, enär med den föreslagna ordningen kommanderingsinstitutet skulle kunna i viss mån anlitas. Med den nya ordningen skulle följa, att den som kommer att kvarstå i befattning varom här är fråga, därigenom skulle komma i åtnjutande av pensionsförmåner, som äro bestämda i pensionsreglemente, som gäller vid tidpunkten för hans avgång från befattningen med den högre pensionsåldern, och detta måste anses vara riktigare än den nu gällande ordningen. Vidare skulle det komma att innebära, att samtliga kostnader för personalens ianspråktagande komma att belasta försvarets huvudtitel i stället såsom för närvarande dels pensionshuvudtiteln, vilken för närvarande har att till fjärde huvudtiteln överföra det belopp, som årligen innehålles i pensioner till innehavare av arvodesbefattningar, dels ock fjärde huvudtiteln, som för närvarande, praktiskt sett, endast belastas med kostnaderna för skillnaden mellan arvodisternas nettoarvoden och deras ålderspensioner. Det måste, enligt vår mening, anses vara i sak riktigtast att samtliga kostnader för den nuvarande arvodespersonalens avlöande belasta fjärde huvudtiteln.

För närvarande äro särskilt tillkallade sakkunniga inom finansdepartementet sysselsatta med att utreda frågan om ändrade bestämmelser i fråga

om pensionsålder m. m. för viss personal inom försvarsväsendet (1945 års riksdagsberättelse, s. 140). Det synes oss vara lämpligt, att dessa sakkunniga erhålla uppdrag att jämväl överväga här berörda spörsmål rörande den nuvarande arvodespersonalens pensionsförmåner. Därvid bör särskilt övervägas, huruvida icke — därest den nuvarande arvodesinstitutionen finnes böra bibehållas i stället för att höja pensionsåldern för de befattningar, vilka nu äro avsedda för pensionsavgången personal — arvodesinnehavarna till följd av sitt kvarstående i tjänst utöver den för dem gällande pensionsålder böra medgivas att erhålla ålders- och familjepension enligt de reglementen, som gälla vid tidpunkten för deras avgång från innehavd arvodesbefattning, och att ett beslut härom bör göras tillämpligt å all personal, som efter den 1 juli 1942 innehaft arvodesbefattning av nu förevarande karaktär.

Över förevarande motion har utskottet i vederbörlig ordning införskaffat utlåtande från statskontoret, som i ärendet hört försvarets civilförvaltning.

Försvarets civilförvaltning har anfört följande:

Motionärerna hava givit uttryck åt den uppfattningen att innehavare av för pensionerad personal vid försvarsväsendet avsedd arvodesbefattning har att vidkännas pensionsavdrag å arvodet. Så förhåller det sig emellertid icke. Att arvode å ifrågavarande befattningar utgår med belopp motsvarande nettolön i viss löneklass för beställningshavare på aktiv stat är vad formen beträffar allenast uttryck för en metod att bestämma arvodet. I sak har avsikten, såsom framgår av Kungl. Maj:ts proposition nr 210 till 1942 års lagtima riksdag (sid. 46 ff.), varit att arvodesinnehavare icke skall äga åtnjuta högre behållen inkomst än den, som tillkommer motsvarande beställningshavare på aktiv stat.

Med utgångspunkt från sin uppfattning i fråga om arvodesinnehavares skyldighet att vidkännas mot pensionsavdrag svarande minskning i avlöningen hava motionärerna, bland annat, ansett det böra övervägas, huruvida icke arvodesinnehavarna till följd av sitt »kvarstående i tjänst» utöver den för dem gällande pensionsåldern borde medgivas att erhålla ålders- och familjepension enligt de reglementen, som må gälla vid tidpunkten för deras avgång från innehavd arvodesbefattning. Ett dylikt medgivande skulle emellertid innebära ett frångående av den hittills tillämpade principen, att pensionsunderlaget skall bestämmas efter den avlöning, vederbörande åtnjöt vid avgång från aktiv stat med pension.

Därest emellertid detta spörsmål anses förtjänt av närmare övervägande — och härför kunna onekligen vissa skäl tala — bör detta dock ske icke enbart med avseende å denna personalkategori utan omfatta samtliga pensionärer, vilka kunna befinna sig i enahanda eller motsvarande belägenhet.

Alternativt hava motionärerna ifrågasatt, huruvida icke det nuvarande arvodesystemet skulle kunna ersättas med en annan ordning, nämligen att arvodesbefattningarna ersattes med för personal på aktiv stat avsedda beställningar, för vilka skulle fastställas en högre pensionsålder än den, för beställningshavare i motsvarande tjänstegrad eljest gällande.

Med hänsyn till att gällande regler för arvodespersonalens avlöning fastställts så sent som år 1942 kan det ifrågasättas om överhuvud taget tiden redan nu kan vara inne att vidtaga jämkningar härutinnan. Anmärkas må dessutom att överförandet till de ifrågasatta beställningarna med högre pensionsålder än den regelmässigt gällande måste medföra svårigheter i skilda avseenden. För den ifrågavarande personalen torde systemet för öv-

rigt ställa sig ofördelaktigare än det nu gällande, såtillvida som övergång till de föreslagna befattningarna skulle vara utesluten för den, som redan uppnått den för vederbörlig befattning normalt gällande pensionsåldern. Förutsättning för övergång måste nämligen vara att vakans föreligger just vid den tidpunkt, då sistnämnda ålder inträder, medan enligt nuvarande regler hinder icke möter för en pensionsavgången beställningshavare att även flera år efter avgången från sin beställning vinna anställning i arvodesbefattning.

Motionärerna hava vidare gjort gällande, att med den föreslagna ordningen samtliga kostnader för personalens ianspråktagande komma att belasta försvarets huvudtitel i stället för såsom för närvarande såväl pensionshuvudtiteln som fjärde huvudtiteln. Det måste enligt deras mening anses vara i sak riktigast att samtliga kostnader för arvodespersonalens avlönande belastade fjärde huvudtiteln. På sätt framgår av bilaga till 1945 års statsverksproposition, fjärde huvudtiteln, sid. 45, har riksräkenskapsverket varit inne på samma tanke och — under motivering att kostnaderna i realiteten utgjorde regelmässiga avlöningskostnader för försvarsväsendet, som borde slutligt belasta fjärde huvudtiteln — ifrågasatt, om icke omföring av pensionsmedel från tolfte till fjärde huvudtiteln borde slopas.

I anledning härav må framhållas att den år 1942 genomförda arvodesregleringen för pensionerad personal i arvodesbefattning icke innebar någon ändring i det sålunda angivna hänseendet i förhållande till vad tidigare gällt. Medan pensionen tidigare utbetalades direkt till pensionstagaren (arvodisten) tillgodoföres numera motsvarande belopp fjärde huvudtiteln avlöningsanslag, varifrån hela beloppet, pensionen och arvodet utbetalas. Denna anordning överensstämmer också med vad i andra fall tillämpas, då en pensionstagare anlitas för uppehållande av viss befattning. I dylikt fall utgår pensionen ograverad medan eventuell minskning sker å arvodet eller lönen.

Statskontoret har för egen del i ärendet anfört följande:

I likhet med försvarets civilförvaltning anser statskontoret, att man rörande det nu tillämpade systemet med arvodesbeställningar för pensionerad personal näppeligen ännu hunnit vinna tillräcklig erfarenhet för säkert bedömning av spörsmålet, om systemet bör ersättas med annan anordning. För beställningshavarnas vidkommande innebär såsom civilförvaltningen framhållit det nuvarande systemet vissa fördelar. Vidare är det tveksamt om den av motionärerna ifrågasatta anordningen med särskilda beställningar på aktiv stat, för vilka skulle gälla en högre pensionsålder, ur pensionssynpunkt kommer att ställa sig förmånligare än det nuvarande systemet. Så skulle givetvis bliva fallet om för dessa särskilda beställningar komme att fastställas högre pensionsunderlag än som gälla för motsvarande officers- och underofficersbeställningar. Med lika pensionsunderlag torde däremot det av motionärerna förordade systemet i regel icke bliva gynnsammare. Statskontoret håller därför före, att ur pensionssynpunkt tillräcklig anledning icke finnes att nu upplaga till utredning frågan om arvodessystemets bibehållande.

Likaledes anser sig ämbetsverket av principiella skäl och med hänsyn till konsekvenserna böra motsätta sig att, såsom motionärerna föreslagit, nuvarande innehavare av arvodesbefattningar generellt erhålla rätt till pension enligt de pensionsreglementen, som må gälla vid tidpunkten för deras avgång

från innehavd arvodesbefattning. Å andra sidan torde det icke vara uteslutet att sådana fall kunna förekomma, där av speciella skäl en förbättring av pensionen åt innehavare av arvodesbefattning kan vara motiverad. Statskontoret syftar därvid på sådant fall, att beställningshavare å aktiv stat, som icke hunnit intjäna för hel pension erforderligt antal tjänstår, avgått i förtid för att tillträda arvodesbefattning. Under nu rådande beredskap synes nämligen ofta hava förelegat svårigheter att besätta lediga arvodesbeställningar. Det har därför icke sällan förekommit, att för uppgiften lämplig beställningshavare å aktiv stat anmodats att söka förtidspension för att kunna tillträda arvodesbeställningen. Räkna i sådant fall beställningshavaren icke fulla tjänstår, synes det skäligt att han efter avgången från arvodesbefattningen får i pensionshänseende tillgodoräkna sig jämväl tiden i denna senare befattning. En pensionsförbättring synes även kunna vara befogad i sådant fall, där pensionsavgången beställningshavare under längre tid uppehållit arvodesbefattning, med vilken är förenad arbetsuppgifter av väsentligt mera kvalificerad art än som följa med den beställning, varifrån pensionsavgången skett. En utredning i frågan av här angiven, mera begränsad räckvidd anser sig ämbetsverket icke böra motsätta sig.

Utskottet.

Såsom framgår av den lämnade redogörelsen, uppehållas ett stort antal s. k. arvodesbefattningar vid försvarsväsendet av från aktiv stat pensionsavgångna officerare och underofficerare. Det med vederbörande befattning förenade arvodet utgår, alltefter befattningshavarens arbetsuppgifter, med belopp motsvarande nettolönen enligt viss — högre eller lägre — löneklass i de militära löneplanerna. Att arvodet fastställts att motsvara nettolönen har motiverats med att arvodestagaren anses icke böra åtnjuta högre behållen inkomst än som tillkommer personal på aktiv stat i jämförlig löneställning. Under tiden för arvodets åtnjutande innehålles den arvodestagaren tillkommande tjänstepensionen. Arvodet är i regel avvägt så, att detsamma motsvarar de löneförmåner, som skolat tillkomma arvodestagaren, därest han kvarstått i sin senast å aktiv stat innehavda beställning.

I föreliggande motion hemställles nu, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t anhålla om utredning rörande pensionsförmånerna för innehavare av arvodesbefattningar för pensionerad personal vid försvarsväsendet. I första hand ifrågasättes, huruvida icke för här avsedda befattningar borde inrättas särskilda beställningar för personal på aktiv stat, för vilken högre pensionsålder än den eljest gällande vore fastställd. Härigenom skulle personalen automatiskt bli delaktig av de pensionsförmåner, som fastställts i de vid vederbörandes avgång från tjänsten senast antagna pensionsreglementena. Därest emellertid den nuvarande arvodesinstitutionen anses böra bibehållas, bör enligt motionärernas mening särskilt övervägas att — med hänsyn till arvodestagarnas kvarstående i tjänst utöver eljest gällande pensionsålder — tillförsäkra dem rätt till tjänste- och familjepension enligt de reglementen, som må vara gällande vid tidpunkten för deras avgång från innehavd arvodesbefattning.

Den av motionärerna framkastade tanken på en sådan omläggning av

arvodesinstitutionen, att för de olika befattningarna skulle inrättas särskilda beställningar för personal på aktiv stat med högre pensionsåldrar än de eljest gällande, innefattar ett vittutseende organisatoriskt spörsmål, till vilket bankoutskottet icke äger möjlighet eller befogenhet att taga ställning. Huruvida tillräckliga skäl föreligga att — såsom motionärerna ifrågasatt — tillförsäkra personalen rätt till tjänste- och familjepension enligt de reglementen, som må vara gällande vid tidpunkten för avgången ur tjänst, anser sig utskottet för närvarande svårigen kunna bedöma. Utskottet vill emellertid icke motsätta sig, att frågan härom hänskjutes till särskild utredning. Av det nu sagda följer, att utskottet icke biträder statskontorets uppfattning, att en eventuell utredning i ämnet bör begränsas att avse vissa angivna undantagsfall. Resultatet av en dylik undersökning torde nämligen bli av praktiskt ringa betydelse för bedömande av det väckta spörsmålet. Det torde böra ankomma på Kungl. Maj:t att låta verkställa utredning i förevarande ämne samt för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kan giva anledning.

Under återopande av det anförda hemställer utskottet,

att riksdagen, i anledning av förevarande motion II: 293, må i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville, i anslutning till vad utskottet ovan anført, låta verkställa utredning i fråga om ändrade pensioneringsgrunder för innehavare av för pensionerad personal avsedda arvodesbefattningar vid försvarsväsendet samt för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kan giva anledning.

Stockholm den 15 maj 1945.

På bankoutskottets vägnar:

HARALD ÅKERBERG.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit
från första kammaren: herrar Åkerberg, Sandström, Friggeråker, Leander, Edin,
Lindblom, Löfgren och Fahlander;

från andra kammaren: herrar Svedman, Paulsen, Mattsson, Eriksson i Sandby,
Johnsson i Kastanjegården, Sundberg och Nilsson i Landskrona.
